

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum

Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.

Band: - (1749)

Heft: 15

Artikel: Dissertatio de religione Plutarchi

Autor: Zimmermann, J.J.

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394651>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 21.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Dissertatio De RELIGIONE PLUTARCHI (*) *Auctore* J. J. ZIMMERMANNO.

Sect. I.

Inter Viros Eruditos , qui post tempora Christi Salvatoris Romæ , magnam Eruditionis laudem consecuti sunt , merito referendus est PLUTARCHUS , Vir vastissimæ lectionis , acris judicii , disciplinarum cum primis philosophicarum peritus , idemque gravis & modestus . His virtutibus Eum eluxisse , haud dubitabunt ii , qui non oscitanter hunc Auctorem evolverunt . Quanquam autem summo studio & incredibili diligencia , Literis philosophicis cum primis , vacaverit , omniumque veterum Philosophorum opiniones ad unguem calluerit , nulli tamen Sectæ ita nomen

(*) Græca testimonia ad sententiam nostram comprobandum evitandæ prolixitatis caussa non adduximus . Qui amore Historiæ Philosophicæ capit , & cuius interest accuratam habuisse notitiam Eorum , quæ Plutarchus de rebus divinis , religioneque statuit , me non horante fontem græcum adibit ; Cœteri Lectores quorum maxima pars est , ex versione latina duntaxat , præcipuorum articulorum Religionis quibus subscriptæ Plutarchus , notitiam sibi comparare poterunt .

nomen suum dedit , animumque addixit , ut quando de veritate agi videretur , judicio & examine neglecto , temere aliorum sequeretur Sententias. Parum illi placebant Epicuri & Stoicorum decreta ; Aristotelem & Platonem pluris faciebat , non ita tamen , ut omnes Eorum opiniones adprobaret. Quemadmodum autem fieri solet , ut illi , qui nulli parti addicti sunt , ab iis , qui πνξ καγι Λεξ opiniones quasdam a Præceptoribus traditas defendunt , odio habeantur ; ita similiter iratos sentire debuit contra se quorundam animos. Accusatus est a quibusdam quasi Numinis Existentiā & Providentiā in dubium vocasset ; alii contendebant , Eum credidisse , opinionem de Numine a Viris quibusdam Politicis inventam , atque confictam. Dispiciendum igitur est , quid de præcipuis Religio- nis naturalis Capitibus senserit Vir πολυμαθεστατος.

II.

Antequam autem id fiat , in antecessum proferam , quid de Superstitione , ejus natura , atque effectibus , dixerit Cheronensis. In Libello de Superstitione pag. 163. contendit , primam Atheismi & Superstitutionis caussam esse , Ignorantiam & inscitiam Deorum ; prius facere , ut homines plane abjiciant opiniones de Numinis existentia , posterius , ut pessime de iis sentiant. Inscitia (inquit) Deorum atque ignorantia jam inde ab initio in duos quasi rivos dimanans , ab una parte in duris ac refractariis ingenii , tanquam in apero solo Impietatem , quæ nullos putat esse Deos , ab altera veluti in molli ac tenero solo superstitionem animis lenibus ingeneravit. Pagina sequenti ait ; scopum Impietatis esse metus vacuitatem , superstitionis cultum maximo cum me-

tu conjunctum. Ac videtur is (inquit) qui nullos
 putat esse Deos (quem Impii voce intelligi volu-
 mus) nihil moveri Numinis mentione; superstiosus
 autem moveri quidem, sed perverse. Illi enim ignoratio,
 ne credat esse quod prodest, confert: huic id ipsum, ut
 credat esse damnosum. Ergo impietas opinio est falsa,
 supersticio effectus animi ex errore ortus. Pag. 168.
 recte observat, non contemplationem Universi,
 ejusque aptam dispositionem, homines in eam
 deduxisse opinionem, ut nimirum credant, nul-
 lo Rectore tantum opus regi, sed superstitionem
 potius, pestilentissimi erroris caussam esse. Re-
 ctissime hoc dictum est; quanquam enim meta-
 physicæ speculationes, præsertim in materia de
 origine mali, ad impias opiniones fovendas ali-
 quid sæpe conferre possint; certum tamen est,
 Superstitionem, inepta Religionis decreta, patim
 publice præscripta, & quæ cum his conjuncta
 esse solent, magis homines in hoc impietatis ba-
 rathrum præcipitare. Verba Plutarchi ita sonant:
 Præterea Impius nusquam Superstitioni caussam aliqua
 ex parte præbet: Supersticio & initium præbuit impieta-
 ti, & ortæ patrocinium, non justum quidem aut bone-
 sum, tamen præscriptionis non exsors. Non enim in
 hanc sententiam homines venerunt, ut Universum Diis
 carere putarent, quod in cœlo, syderibus, tempestati-
 bus, conversionibus & motibus solis circa terram,
 quibus & dies & nox conficiuntur, aut alimentis ani-
 malium frugumve proventibus, culpandum aliquid in-
 ordinatumve viderent: Sed ridicula Superstitionis opera
 atque effectus, verba, motus, præstigia, incantati-
 ones, circumcursitationes tympanorum, pulsationes, lu-
 strationes impuræ, sordidæ castimoniæ, barbarica &
 injusta in Templis supplicia ac contumeliae, occasionem

exhi-

exhibuerunt, nonnullis dicendi, præstare nullos esse
 Deos, quam qui talia probent, iisque delectentur,
 adeoque sint contumeliosi, sordidi & morosi. Hinc
 concludit pag. sq. Superstitionem tanquam pestem
 esse fugiendam, non ita tamen, ut simul omnem
 Religionem tollamus. Fugienda itaque, (inquit)
 est Supersticio, non tamen eo modo, quo nonnulli La-
 tronum aut ferarum insultum, ignemve inconsiderate
 & imprudenter fugientes, incidunt in loca invia, ubi
 præcipitia sunt & voragini periculose. Libello de Isid.
 & Osirid. pag. 356. postquam stultas Aegyptiorum
 opiniones de Religione adduxisset, atque benigne
 interpretatus esset, addit: *Hac itaque ratione ea,*
quæ dicuntur de Diis inaudiens, atque accipiens ab
iis, qui fabulam pie ac philosophice interpretantur ritus-
que sacrorum legitimos obiens & servans perpetuo, ac
statuens nullum Diis te sacrificium, nullum præstare
officium posse, perinde gratum, ac si de iis recte sen-
tias, non levius Impietate vitium, superstitionem evi-
tabis. Similiter in libello: *Ne suaviter quidem vivi*
secundum Epicurum. pag. 342. qualis metus Deo-
 rum esse debeat aperit: *Equidem (inquit) oportet*
omnino opinioni de Diis superstitionem tanquam oculo le-
mam adimere: quod fieri cum possit, non est una cum
superstitione excidenda aut excæcanda fides, quam de
Diis plerique habent. Ea autem non est horribilis quæ-
 dam aut tetrica persuasio, qualem isti fingunt, ca-
 lumnia Providentiam impetentes, quæ hominibus tan-
 quam pueris ingruat, aut suppicio scelerum tragico sic
 inscripta. Verum pauci homines Deum ita timent, ut
 non præstet non timuisse. Qui autem eum timent, ut
 Principem bonis benignum, malis infestum, uno illo
 metu liberati a studio peccandi, neque multis opus ha-
 bent Liberatoribus, cum malitia apud ipsos paulatim
 quæse

quasi contabescat, minus animo conturbantur, quam
qui indulgent vitiis, audentque scelera, ac statim dein-
de metu & pœnitentia corripiuntur. In eodem libello
de *Superstitione*, instituta comparatione Impii cum
superstitioso, feliciorem esse longe *Impium* quam
superstitiosum contendit: Ex quibus patet, *Plutar- chum*, acerrimum fuisse superstitionis hostem. An-
imus erat ad singula lemmata instituti a Plutarcho
parallelismi inter *Atheos* & *Superstitiosos* aliquid
monere; at cum cogitarem, prolixe de his egisse
P. Baylium, & qui ejus sententiam examini subje-
cerunt, neque confecto quam maxime negotio,
rem esse magni momenti perpenderem, abstinui,
præsertim cum nonnisi prolixa oratione quæstioni
lux adferri possit, diversæ certe essent instituen-
dæ comparationes inter *Atheos* & *Atheos*, *Supersti- tiosos* & *Superstitiosos*, habenda ratio *ingenii*, tem-
peramenti, opinionum, utilitatis denique vel *damni*
ex utroque errore in Rempublicam redundatu-
ri &c. Quod si tandem pateret, in quibusdam
casibus præstare *Impium* *superstitioso*, in aliis su-
perstitiosum præferendum impio, quæ tandem
utilitas ex resoluto hoc problemate in Rempubli-
cam vel Eccleiam redundaret? Certum est, utrum-
que errorem Societati multum nocere. Hoc suf-
ficit. Omnes autem, & singulas differentias in-
ter *Atheum* & *Superstitionem* per omnes possibi-
les casus ostendere, neque necessarium, neque
adeo facile est. Optasse, ut *Baylius*, quo erat
ingenio, excellenti nimirum prædictus, prolixo
examinis loco, de hoc argumento instituti, *li- bellum* & contra *Superstitionem* & contra *Atheismum*
conscriptisset, præsertim cum haud ignoremus,
multos, qui audiunt, *Atheismum* præstare Super-
stitione,

sitione, in suam perniciem hoc trahere. Cæterum idem *Plutarchus* tamen simul dum contra *Colotem* disputat pag. 807. mala, quæ ex negata Providentia emergere solent, pluribus exponit.

III.

Restat, ut inquiramus, quid de Deo rebusque divinis senserit *Plutarchus*. In genere observamus, *Plutarchum* agnovisse, necesse esse ut in origine adspectabilis rerum universitatis explicanda præter materiam Caussam efficientem quæramus. De placit. *Philosoph.* Lib. 1. occasione *Anaximenis* ait, nefas est, solam materiam ut principium omnium rerum subsistere, ex eaque nosci omnia, sed & effectrix Caussa ponenda est. Neque enim argentum sufficit ad poculi ortum, nisi etiam faber accedit argenterius, qui id conficiat. Idem de ære, ligno, & alia quavis intellige materia. Et ne quis Caussæ efficientis nomine materiam ipsam intelligat, laudat *Anaxagoram*, qui materiæ adjunxerit mentem, dicens: *Hic laudandus est, qui materiæ artificem adjunxerit.* Deum autem ipsum materiæ expertem, perspicue satis fatetur de *Iside & Osiride* pag. 372. Non enim Deus res est, (inquit) animæ expers, & manibus hominum subiecta, aut obnoxia; sed Deos inde censuimus esse, quod ii nostris usibus res perpetuas atque perdurantes largiti sunt. Neque vero alii apud alios sunt Dii, aut sui Græcis, Barbaris item sui, alii Septentrionalibus, alii austrinisi. Sed quemadmodum Sol, Luna, Cælum, Terra, Mare, communia sunt omnibus, tantum aliter ab aliis appellantur: ita unius Mentis hoc universum temperantis, uniusque Providentiæ huic præfectæ & facultatum administrarum, omnibus rebus destinatarum, alii apud alios honores, alia nomina, legum

gum instituta habent, notisque utuntur obscurioribus iis, qui Sacris sunt dedicati, alii apertioribus intellectum ad divinas res quasi manu deducunt, quae res periculo non vacat. Nonnulli enim a recto itinere deviantes prorsus in Superstitionem delapsi, alii fugiendo, ut par erat, Superstitionem, imprudentes in præcipitum quasi quod-dam, impietatem delati sunt. Itaque oportet apprime ratione e Philosophia desumpta, quæ nos Sacris initiet, sancte eorum, quæ aguntur, dicunturque, unum quodque considerare &c. Duo hic notanda sunt, falsum primo est, Deos Barbarorum, seu Orientaliū populorum eosdem fuisse, quos Romani & Græci coluere. Scio quidem *Macrobius* in eo fuisse, ut probaret, omnes Deos Gentium ad unum Solem revocandos; at vix persuadebit illis, qui norunt, quantum moribus, ingenio, & opinio-nibus distincti fuerint Orientis Populi a Græcis & Ro-manis: Verum ab altera parte est judicium Plutar-chi, contendentis optimam contra Atbeismum, & præjudicatas opiniones medicinam esse accuratum Philosophiæ Studium. Sine accurata Philosophiæ cognitione, Theologus Patrum sententias, falsissi-mas etiam aliquando, defendet, atque ab altera parte hæreses animadvertis, ubi nemo, ne per-spicacissimus quidem quicquam cōdorari posset. At hæc frustra inculcantur iis, qui Philosophiam omnium errorum fœcundissimam matrem esse pu-tant. De *Oraculorum defectu* pag. 269. Cum Sto-i-cis unum duntaxat Mundi admittit Rectorem. Et vero (inquit) Stoicos novimus non modo de Geniis in eadem nobiscum sententia esse, sed etiam de Diis, quo-rum tantum statuunt numerum, unum duntaxat æternum, interitusque expertem, reliquos & natos & obi-turos censuere. Idem eleganter hanc persuasionem

tanquam remedium contra exilii tristem metum adfert, de Exilio p. 550. Et Socrates melius (inquit) qui non Athenensem, non Græcum, sed mundanum seu Mundi Civem se esse dixit. Noluit enim sic a Patria ista appellari, quomodo Rhodius, aut Corinthius aliquis diceretur; neque se inclusit Sunio Tœnaro, aut Ceraunii montibus.

*Vides sublime fusum immoderatum æthera
Qui tenero terram circumveclu amplectit.*

Isti patriæ nostræ sunt termini, neque heic quisquam exsul, hospes, & peregrinus est, ubi idem ignis, aqua, aër; ubi iidem Gubernatores atque Dispensatores, Sol, Luna, Lucifer; ubi eadem omnibus leges, sub eodem Magistratu, Solstitium æstivum, Bruma, æquinoctium, Pleias, Arcturus, tempora serendi, tempora plantandi; ubi unus Rex & Princeps Deus, principium, medium, finemque complexus universi, recta pergit & secundum naturam circumiens. pag. 280. *de Oraculorum defectu*, ait, *Utrumque errare, tam qui in naturalium rerum caussis indagandis Causam finalē omittat, quam qui posthabitatis caussis naturalibus omnia in solidum Deo adscribat.* In Universum enim (inquit) cum quiris ortus duas habeat caussas: antiquissimi Theologi atque Poetæ soli præstantiori animum advertere dignati sunt. Scilicet commune hoc omnibus rebus accinentes.

Principium Jupiter, medium Jovis, Omnia ab ipso: ad naturales autem & necessarias caussas nunquam accesserunt. His posteriores, quibus Physicorum nomen fuit inditum, diverso a prioribus instituto, a pulcherrimo illo & divino aberravere principio, omnia corporibus eorumque perpessionibus, collisionibus, mutationibus,

bus, mixtionibus accepta ferre voluerunt, quo fit, utrumque ratio imperfecta sit. His per quem & quæ propter, illis e quibus rebus & ob quas caussas factæ sint, ignorantibus, aut saltem non exponentibus. Enimvero is, qui primus liquido utrumque caussarum genus attigit, certaque ratione efficienti, & moventi caussæ adjunxit, subjectum, necessario motionum capax, is quoque nos omni sinistra suspicione & calumnia exonerat.

De Isole & Osiride pag. 372. dolet, nomina Deorum rebus frugiferis imposita, postmodum turpissimæ Superstitioni locum præbuuisse. Sicut nos cum (ita citato loco) qui libros Platonis emit, emere Platonem dicimus, & Menandrum agere, qui poëma Menandi agit: ita illi nomina Deorum liberaliter donis ac operibus Deorum tribuerunt, ob utilitatem ea honorantes, atque exornantes. Sed posteri horum indocte ista accipientes imperiteque in ipsos Deos detorquentes ea, quæ frugibus accidunt, alias exoriuntibus alias occultatis, Deorum ortus interitusque non vocando duntaxat, sed etiam sic habere rem arbitrando, se ipsos absurdis, impiis, tumultuosisque opinionibus obruerant.

In sequentibus hoc cumprimis exemplo Ægyptiorum illustrat. In eodem hoc libello pag. 374. recte docet, omnia, quæ præstantia sunt in hoc mundo, animata & inanimata, tanquam Speculum divinæ sapientiæ habenda. Proinde (inquit) cum Philosophorum probatissimi conspectam aliquam occultam Dei imaginem ne in animæ corporisque expertibus quidem rebus neglexerint, aut contemnendam senserint, multo nisi fallor pluris facienda sunt, quæ in sensibilibus animatisve proprietates eo pertinent, eoruunque affectionibus & motibus. At enim probandi sunt, non qui isthæc, sed qui per hæc Numen venerantur, istaque recte habentur pro speculis clarioribus & a natura suppeditatis,

tanquam instrumenta & articia Dei , universa ornantis. In Libello ad Principem indoctum pag. 483. Deum ipsam Justitiam & bonitatem esse fatetur : Quod si conjecturis (inquit) hæc sunt examinanda , non profecto Jovi justitia assidet , sed ipse jus & fas est , ac omnium legum antiquissima & perfectissima. Neque possum quin elegantissima ipsius , de vera imagine Principis alicujus docti & prudentis verba addam. Quale vero (inquit hac eadem pagina) elegantissimum in Cœlo simulacrum sui Deus Solem & Lunam infixit : tale in Civitatibus ejus Exemplum est atque lumen Princeps ,

Jura, Dei similis, qui dat mortalibus aqua.

Scilicet recta prædictus ratione , idque habens divinum , non sceptrum , non fulmen , non tridentem , quomodo nonnulli se pingi ac fangi jubentes , stultitiam suam invidiæ exposuerunt , dum affectant ea , quæ consequi nequeunt ; succenset enim Deus tonitrua & fulmina radiorumque projectus imitantibus : qui vero virtutem ipsius æmulantur , & honestate humanitateque , ipsum referre conantur , hos , studio eorum delectatus , auget , suaque eos æquitate , Justitia , veritate , ac mansuetudine impertit. Quibus nihil est divinius , non ignis , non lumen , non solis cursus , non syderum ortus atque obitus , non ipsa perpetuitas atque æternitas : non enim ob tempus vitæ beatus est Deus , sed virtutis principatu. Deum , cum Materia non esse comixtum eodem in libello docet dicens : Non enim probabile est , neque convenit (quod nonnulli Philosophorum putant) Deum permixtum esse materiæ , omnia sustinenti , & infinitas rerum necessitates , casus , mutationesque , perpetienti , sed nobis supra alicubi apud naturam semperiternam , eodemque semper modo affectam , collocatus ,

supra

Supra Sacra (ut ait Plato) fundamenta, recta secundum naturam proficisciens ad finem pergit. Amorem Dei & Parentum primarium esse præceptum docuit in libello de *Fraterno Amore* pag. m. 430. Mitto alia loca, quæ hinc inde ex operibus ejus collecta ad probandam Numinis existentiam adferri possent, ita præclarus locus extat in *Vita Ariostidis* pag. m. 138. sq. Conferatur *Clerici Bibliothèque Choisie* Tom. 3. pag. 40.

Quamvis autem magnifice de Deo erat locutus, Imperiumque ejus in omnia agnoverat; materiæ tamen æternitatem simul strenue defendit. Neque ipse tantum huic opinioni erat addictus; sed & in libello, de *Iside & Osiride* contendit, Veteres Theologos plerosque ea opinione suisse imbutos. Probarunt hoc satis inter Modernos Viri doctissimi. Vide libellum τε Μακάριον Cl. Wolfii & singularem Dissertat. Celeb. Moskemii de hoc argumento scriptam. Ipse Plutarch. de hoc argumento ita loquitur: *Vetusissima proinde & Sacrarum Professoribus rerum & Legum latoribus derivata est opinio, auctore incognito, fide firma & indelebili, non in sermonibus ea tantum & rumoribus, sed & in Mysteriis ac Sacrificiis tam barbaris quam Græcanicis extans; neque casu ferri, & a fortuna pendere Universum, mente, ratione ac Gubernatore destitutum; neque unicam esse rationem, quæ contineat id & dirigat, tanquam clavum aut freна moderans; sed cum permulta e bonis juxta malisque sint confusa, imo nihil hæc natura sincerum (ut verbo dicam) proferat non esse unum aliquem promum, qui e duobus dolis res nabis ve-*

Iuti aliquem liquorem cauponis in morem distribuat, atque misceat. Ergo a duobus principiis contrariis, adversisque duabus facultatibus, quarum altera ad dextram & recta ducat, altera retrorsum avertatur, atque reflectat, cum vitam esse mixtam, tum ipsum mundum (si non nniversum, eum saltem, qui ad terram est, & Lunæ subjacet) inæqualiter ferri, variisque & omnis generis motibus agitari. Si enim nihil absque caussa fit, & mali caussam bonum non præbet: necesse est in natura ut boni, ita etiam mali ortum peculiarem, suumque principium extare. Atque hæc quidem sententia plerisque & iisdem sapientissimis probatur. Similiter in Timæo pag. 628. inquit: Præstat itaque Platonis sententiam sequi, atque hoc & dicere & canere, mundum a Deo esse factum. Nam & Mundus omnium operum est pulcherrimum, & Deus omnium caussarum præstantissima. Substantiam autem & materiam, ex qua factus est mundus, non natam, sed semper subjectam Opifici disponendam se, & ordinandam, adque ipsius Similitudinem, quantum ejus fieri potest effingendam præbuisse. Non enim ex eo, quod nihil esset, extitit mundus; sed ex eo, quod non pulchre, non recte, aut perfecte esset, quomodo fiunt Vestis, Domus, Statua. Ex omnibus appetet, Plutarchum de materia illa æterna non aliter loqui, quam de Subjecto, in quod Deus potestatem suam, atque Dominium exercebat. De Deo autem non aliter, quam illi, qui omnia ab Eo condita credunt, ubique differit. Ponit enim in æterna illa materia naturam quandam ratione carentem, & maleficam inordinatis, atque

atque turbulentis motibus brutam illam materiam carentem; Deus vero ex mente *Plutarchi* non solum materiam rudem & inertem in ordinem digessit, exornavitque; Sed & animam illam maleficam ita emendavit, ut inde totius mundi admiranda pulchritudo prodiret. Videatur liber ejus, cuius titulus *Psychogonia* passim, conferantur simul quæ ad hanc materiam illustrandam concessit *Celeberrimus Moshemias* in notis ad *Cudworthum.* Tom. I. pag. 233. sq. Difficultates vero, quæ posita hac materiæ æterna existentia oriuntur fuse ostendit P. *Baylius* cum in *Lexico*, tum alibi.

IV.

Pergamus visuri, quid de *Providentia* senserit Vir doctissimus. In genere notandum, quod non semel *Epicureos* *Providentiam Dei* negantes refutaverit. Ita de *Oraculorum defectu* pag. 269. ait: *Neque metuenda sunt nobis Epicureorum sanæ atque risus, quibus etiam adversus Providentiam uti non verentur, dum eam fabulae titulo irrident.* Nos fabulae nomen rectius competere dicimus in infinitatem eorum, quæ de tot mundis nullum habet divina gubernatum ratione, sed omnes casu ut natos, ita etiam constantes. In Libello, non posse suaviter vivi secundum *Epicurum* pag. 343. contendit, *Epicuri Sectatores* nullum solidum rebus in adversis solatium habere posse; præmittit primo egregiam *Hermogenis* sententiam, quæ talis est: *Hi, (de Diis loquitur) qui & sciunt omnia, & possunt omnia, ita mihi sunt amici, ut propter curam, quam pro me gerunt, nunquam eos latebam, neque noctu, neque interdiu: quamcunque*

rem adgrediar , aut acturus sum , utque præscire
 possim exitus singularum rerum , eos mihi signifi-
 cant , mittendis nunciis suis , omnibus , somniis ,
 auguriis . Consentaneum quidem est pulchra esse
 quæ a Diis veniunt . Sed hoc ipsum suggeri a di-
 vinitate magnam voluptatem conciliat fiduciamque
 immensam , & animi elationem ac gaudium veluti
 arridens bonis . Aliter affecti , rerum secundarum
 suavissimum quod est mutilant ; in adversis , quo se
 avertant , nihil sibi faciunt reliqui : sed fortuna
 urgente ad dissolutionem & sensus vacuitatem tan-
 quam unicum refugium & portum respiciunt . Perin-
 de ac si tempestate in mari agitatum aliquis consola-
 turus sic dicat : Neque Gubernatorem habet navis
 tua , neque ipsi Castores suo superventu emollient
 vim maris ingruentis , celeresque ventorum impe-
 tus : nihil tamen mali est : jam jam enim navim
 mare deglutiet ; aut statim ad scopulos ejecta conte-
 retur . Talis enim plane Oratio est Epicureorum in
 morbis atrocibus & doloribus ingentibus . Speras
 aliquid boni a Diis ob tuam pietatem ? animo es
 inflato : beata enim & interitus exsors natura , ne-
 que gratia capitur neque ira . Melius aliquid post
 vitam oblatum iri sentis , quam in vita ? in erro-
 re es ; quod enim dissolutum est sensu caret . Quod
 sensu caret nihil ad nos . In Disputat . contra Col-
 tem pag . 807 . contendit , Epicuri cogitata Societa-
 tis humanæ vincula solvere , ita autem ait : Atqui
 in legum constitutione , ob quam Colotes laudat , pri-
 mum est & maximum de Diis opinio ; quamobrem
 & Lycurgus Lacedæmonios & Numa Romanos &
 Jon Antiquus Athenienses & Deucalion Græcos fere
 uni-

universos Diis consecraverunt, Votis, Sacramen-
tis, Vaticiniis, omnibusque eos ob spem ac metum
Diis deditos obnoxiosque reddentes. Et si terras
obeas, invenire possis Urbes muris, Litteris, Regi-
bus, Domibus, Opibus, non ismate carentes, Gym-
nasiorum atque Theatrorum nescias: Urbem Tem-
plis, Diisque carentem, quæ precibus, jure ju-
rando, Oraculo non utatur, non bonorum Caussæ
sacrificet, non ob mala sacris nitatur nemo unquam
vidit? Sea facilius Urbem condi sine solo posse puto,
quam opinione de Diis penitus sublata Civitatem
coire aut constare. Cæterum id, quod continet om-
nem Societatem, omnium legum fundamentum
est, illi non per ambages & obscure & perplexa ra-
tione, sed palam subvertunt prima suorum maxime
ratarum Sententia prolatæ. Hic Stoicos sequitur
Plutarchus, qui omnium acerrime Epicureos impu-
gnarunt; inter eos eminet Arrianus. At directe
probemus Providentiam ab Eo admissam. In Li-
bello cur Oracula desierint, contendit, plures esse
mundos, quibus tamen Unicus Rex Deus nimi-
rum, præsit. Quæ necessitas, ait, cogit multos
esse Joves, si plures sint mundi, non singulis præ-
esse Principem Universi Deum Mente ac ratione præ-
ditum, qualis est qui a nobis Dominus omnium ac
Pater cognominatur? Aut quid obstabit, quomi-
nus Jovis fato ac Providentiae omnes ii obediant,
isque singula inspiciat ac dirigat singulis præbens
initia, semina ac rationes eorum, quæ peragun-
tur. Cum enim in rebus humanis sè penumero unum
aliquid corpus ex diversis corporibus constet, quo-
rum per se quodvis vivat, intelligat, sentiat, ut

*est concio, exercitus, ut Chorus, quod & Chrysippo
visum fuit, in universo nefas nequaquam putandum
est, esse mundos X. L. aut C. qui omnes una regantur
Mente, & ab uno pendeant principio. Imo vero ad-
modum Deos decet talis dispositio. . . Hæc vero
nisi fallor magnificentior est, & Majestati Deorum affi-
nior sententia, esse eos liberos, neque alieno subjectos
Dominio. Utque Castores auxilium jactatis tempestate
ferunt suoque adventu*

*Leniunt fluctus celeresque Ventos,
non ipsi simul navigantes, aut in eodem versantes peri-
culo, sed ab alto supervenientes; ita eos alium alias in-
visere mundum cum contemplationis ductos jucundita-
te, tum quod sua natura singulorum gubernationem
adjuvant. Qualis autem illa persuasio de Provi-
dentia Dei esse debeat docet pag. 342. Ea autem
non est horribilis (inquit) quædam aut tetrica persua-
sio, qualem isti fingunt calumnia Providentiam impeten-
tes, quæ hominibus tanquam pueris ingruat, aut sup-
plicio scelerum tragica sit inscripta. Verum pauci homi-
nes Deum ita timent, ut non præstet non timuisse. Qui
autem eum timent ut Principem bonis benignum, malis
infestum, uno illo metu liberati a studio peccandi, ne-
que multis opus habent liberatoribus, cum malitia apud
ipsos paulatim quasi contabescat, minus animo contur-
bantur, quam qui indulgent vitiis, audentque scelera
ac statim deinde metu & pænitentia corripiuntur. In
hanc Plutarchi sententiam nostra ætate concessit,
Vir Elegantissimi ingenii, Illusiris Schafisburius in eru-
dito libello de Enthusiasmo, contendens, mul-
tum ad verum Dei cultum animis hominum in-
generandum, & latius proferendum facere; si
homines sereno animo de Deo cogitent eumque
sibi,*

fibi, ut optimum, mitissimum, mortalium cupidissimum, non vero tetricum, & severum concipient: Diffiteri haud possumus, duras oppido & rigidas quorundam sententiās efficere, ut vix unquam sine horrore de Deo cogitare possimus. Si eos audias, actum est de te, nisi minutissimas opiniones credas, & vel in minimis erres; Deum semper ut iratum, & vindictas exerciturum oculos ponunt; quasi vero quales homines finixerit, ignoravisset, aut similis esset inepto Praeceptor, qui a pueris suis, nescio quae subtilia theorematā exspectaret. Interim hoc non obstante, eum justum pariter esse contra contumaces reticendum non est; non enim omnes mortales ejusdem sunt naturae; quidam enim metu poenae in officio volunt contineri; Medium hic tenendum est publice docentibus, imo omnibus qui de Deo & Religione recte sentire volunt. Quemadmodum praecepta pie vivendi ad Jesuitarum quorundam gustum instituta nihil valent; ita ab altera parte parum aut nihil promovebunt verae pietatis studium, qui omnia officia Christianorum ita proponunt ut nemo iis satisfacere possit. Quando igitur sequenti 343. pagina insolitam Dei bonitatem multis laudibus extollit, a Deo autem omnem iram proscribit, sine dubio talem intelligit iram qualem homines vindictae cupidi in se comprehendere solent. Interim praeclara sunt, quae de Dei insigni erga probos Beneficentia narrat.

V.

Secundum argumentum, quo probamus Plutarchum providam Dei circa omnia curam agnovisse, repetimus ex rationibus, quas in examine questionis

stionis, cur sero mali a Deo puniantur, adducit. In genere pag. 377. fundamenti loco ponit: *Deo soli aptissimum pœnæ de hominibus sumendæ tempus cognitum esse.* Nam cum per difficile sit (inquit) homini plebeio consilium medici reprehendere, quod secutus, non ante, sed post sectionem adhibuit, neque heri lavit ægrotum, sed hodie: certe de Deo non facile aliud quam firmum homo pronuntiabit, quam Eum, ut qui optime opportunum medendi flagitus tempus habeat cognitum, medicamenti instar pœnam sceleri cuivis imponere, neque eadem in omnibus magnitudinis mensura, neque eodem temporis articulo definitam. Primam deinde Caussam cur Deus sero puniat in eo quærit, quod nimirum Deus nobis Exemplum bonitatis & misericordiae erga alios excercenda dare velit; Propterea (inquit) Deus malis interposita mora ac tarde pœnas infligit, non quod vereatur, ne accelerando suppicio erret aut committat cuius pœnitentia aliquando ducatur, sed ut in vindicandis aliorum peccatis sœvitiam & vehementiam nobis hoc exemplo suo eximat; docens non per iram, aut cum maxime fervet aut palpitat

Animus super rationem se saltu efferens

tunc nos debere quasi famis, sitiue replendæ gratia invadere in eos, qui nos irritaverunt: sed imitatione ductos ejus mansuetudinis & cunctationis ordine & accuratione, adhibito temporis spatio in Consilium, quod minime locum parabit pœnitentiæ, ad puniendum nos conferre. Satis prudenter in hoc negotio versatur Plutarchus, & majori cum reverentia hoc argumentum tractat quam multi inter Christianos, qui de Dei agendi rationibus erga mortales inconsulte sœpe philosophantur. Prima illa ratio, quam adducit Plutarchus non est exigui ponderis. Lenitas enim animi, & tolle-

tollerantia ad mutuum inter homines amorem promovendum multum potest conferre. Certe si Deus *ἐπ' αὐτοφόρῳ* homines puniret non solum totum fere genus humanum esset delendum, sed & inducerentur homines, ut posita omni tollerantia ad vindictam de aliis sumendam essent promptissimi, paratissimique. Secunda ratio est: *Ita pænitentiæ locum hominibus concedi.* Humanæ (inquit) pag. 370. malefactorum ultiōes legitimæ id duntaxat habent, quod vicissim ægre faciunt, repositoque maleficio substituunt, neque ulterius progrediuntur; quæ Causa est, quod delicta canum instar cum latratu prosequuntur & facinora extemplo ulciscuntur. Atqui Deum credibile est, quamcumque vitio captam animam justo suo judicio aggreditur, ejus motus perspicere, sicubi ad pænitentiam inflectuntur, tempusque correctionis largitur iis, quorum non extrema est & incurabilis nequitia. Idem denique Exemplorum inductione probat. Hæc etiam ratio non est spernenda. Si levissimi errores quos parum cavet natura humana, statim poena, eaques insigni adficerentur, implacabile, & valde tetricum Numen crederent mortales, quod certe omnem amorem Numinis ex animis eorum evelleret; Neque enim eum magni facere possumus, qui ne levissimos quidem in nobis lapsus ferre potest. Si graviora peccata statim puniret Deus, prohiberet, quominus illi Mentem mutare possent, quod tamen sæpiissime factum esse experientia docet. Fatendum tamen est, nos hac in parte non omnibus dubiis, quæ occurrere possunt, satis facere posse. Nobis homuncionibus videtur aliquando utile esse, si Deus homines vitiis omnibus deditos, & sanctissimarum Legum irrisores, inusitata quadam ratione puniret, putamus

tamus enim ita aliis terorem incussum atque a peccatis in posterum eos abterritum iri. Pag. 379. circa finem tertiam adserit rationem nimirum seram malorum pœnam aliis prodesse: legem (inquit) Aegyptiam nonne videntur recte quidam Græcorum descripsisse, quæ jubet gravidam, si mortis fuerit damnata asservari donec pariat? plane assensum ab iis est. Tum ego, quid si prægnans aliquis non sit, sed progressu temporis actionem aut Consilium arcana in lucem possit producere, aut occulti alicujus mali indicium deferre, vel salutaris Auctor fieri consilii aut necessarii usus inventor, nonne rectius facit, qui delato suppicio eam utilitatem operitur, quam qui mature eum interficiat. - - Nimirum Deus quibusdam malis, tanquam Carnificibus usus est, ad sumendas de aliis malis pœnas, quod verum esse de plerisque Tyrannis arbitror. At & hic agnoscenda est ingenii humani imbecillitas in reddendis consiliorum divinorum rationibus. Primo enim homines mali, non eum in finem in alios grassantur, ut eos emendent, sed ut turpissimis cupiditatibus faciant satis: at servare hominem pœna dignissimum, ut pravis animi studiis frænum laxare possit, vix videtur Deo esse dignum. Secundo ita semper innocentissimi communibus involvuntur malis, neque sine miraculo fere fieri potest, ut boni communem calamitatem effugiant. Tertio, mali ipsi vix unquam credent violentas aliorum hominum persecutioe eum in finem fieri, ut ad meliorem redeant frugem. Quarta Ratio Plutarchi petita est, ab opportunitate sumendæ pœnae. Nonne autem (inquit) pag. 380. sic statuendum est, tempore, & modo, convenienti irrogatas pœnas præstare celeriter ac subito immisis? At quæritur utrum sera, & diutissime dilata pœna sit semper opportunissima?

ma? mali non solum per longum temporis intervallum turpissimis peccatis se contaminant, sed & ut alii peccarent in causa fuerunt. *Quinta ratio est, simul cum vitio pœnam existere.* Refert deinde terrores, metus, somnia hominum pœna dignissimorum; verissimum est, cum quibusdam peccatis pœnas esse conjunctas, at in omnibus hoc fieri certum non est. Sunt homines, qui sine pudore in quævis mala ruunt, & vix est peccati genus, quin cum aliqua sit conjunctum delectatione, non omnes sentiunt illas conscientiæ lunctiones. Quod si hoc argumentum in genere consideratum aliquid valeret, sequeretur nemini pro rorsus pœnas esse infligendas. Ex hisce satis patet *Plutarchum divinam Providentiam in dubium minime vocasse.*

VI.

Patebit autem hoc amplius, si rationes, quibus in libello *de consolatione ad Apollonium usus est*, perpendamus; adducemus autem eas solas, quæ a voluntate Numinis petitæ sunt. *Prima Ratio*, quæ quidem ad nostrum facit scopum, pag. 120. *petita est ab eo, quod nempe is, qui vitam dederit eandem repetere possit, sicut (inquit eleganter) qui argillam tractat fingere ex ea animalis formam potest, rursumque diffingere, iterumque ac quoties libet perpetuo vices istas repetere: sic etiam natura ex eadem materia olim avos nostros, postea Patres protulit, deinde nos ac deinceps alios ex aliis evolvet.* Tu lector memor sis Similitudinis, qua utitur Paulus ad Rom. Cap. IX. v. 21. *Secundum argumentum cur mors pro malo habenda non sit, est; quod Mens per mortem in libertatem sit ventura. Beatum (inquit) liberari a servi-*

*servitute carnis & affectionibus eam comitantibus, quæ
Mentem occupant ac stultitia humana implent.* Innu-
meras inquit Plato, nobis faceſſit molestias corpus, ob
victus sui necessitatē, quod si præterea morbi aliqui
incident, ii impediunt veri contemplationem; ad hæc
amoribus, cupiditatibus, timoribus, omnisque generis
ſimulacris & vanitate nos opplet, ut revera eveniat,
quod ille dixit, *Nos nihil unquam sapere posse.* Bella,
ſeditiones, & pugnas, nulla alia res excitat, quam
corpus & ejus cupiditates. . . Ac dum vivimus, quam
fieri potest proxime ad ſcientiam accedemus, si nihil
cum corpore rei habeamus, quatenus omnino licet, ne-
que cum eo quicquam niſi lumina urgente necessitate
communicemus, neque contagio ejus naturæ nos opplea-
mus, ſed ab ea nos puros conservemus, donec ipſe nos
Deus, eo exſolvet, tum demum puri & stultitia corpo-
rea exonerati, cum Diis erimus omnia nobis ipſis ſincerae
cernentes, ſcilicet ipſam veritatem. Ratio tertia:
*Non ea lege nos in vitam vocatos, ut ipſi ei fines ac ter-
minos præſcribamus:* Non enim ea lege (inquit) pag.
125. in hanc vitam venimus ut ei leges ipſi præſcriba-
mus, ſed ut iis obtemperemus quæ decreta ſunt ab Uni-
versi Gubernatoribus Diis & constituta a fato ac Provi-
dencia. Quarta: *Usuram vitae in breve tempus nobis
a Diis conſeſſam.* Non enim tantum (inquit) ut eſt
apud Euripidem

*Non propriæ ſunt, quas homines tenent opes,
ſed in universum nihil homo poſſidet proprium, ac de ſingu-
lis uſurpare hoc licet.*

*Res procuramus a Diis nobis creditas,
Arbitrio reponſcant illi, quas ſuo.*

*Quapropter iniquius ferre non debemus, ſi repetunt
quo-*

rum nobis exigui temporis usuram concederant, quinādo ne mensarii quidem, nisi animum pravum gerant, indignantur, ubi apud eos deposita fors reposcit, & non promte reddenti dicere posses haud injuria, oblitus ne es ea te hac conditione accepisse ut redderes? Idem vero omnibus usū venit hominibus. Vita nobis contigit, Diis eam apud nos fatali deponentibus necessitate, neque certus est definitus terminus ad quem redendum sit illud depositum. Quinta Ratio: Quosdam mature ex hac vita revocari, eum in finem ut a gravioribus malis eripiantur; Quis autem novit (inquit) an Deus paterna quadam Providentia & procuratione humani generis cernens, quæ eventura essent, nonnullos immatura morte tollat? ut nihil iis accidisse sentendum sit, quod fuerit abominandum.

Nihil enim grave est homini quod fert necessitas, sive adeo id præcedente ratiocinatione contingat, sive consequatur, multique matura morte calamitatibus gravioribus subtrahiti sunt; & uile fuit quibusdam, ut ne nascerentur quidem: aliis ut nati illico extinguerentur; aliis ut aliquantis per viverent, aliis ut in vigore ætatis morerentur. pag. 131. sq. Caussam non esse tandem cur doleamus ob immaturam, ut nobis uidetur, amicorum mortem, quandoquidem probabile sit mentem post mortem ad summos honores & delicias pervenitram: provocat eum in finem ad Pindarum & Platonem. Hæc satis testantur, Plutarchum divinam Providentiam agnoscisse. Certe si Epicuri addictus fuisset opinioni, aut omnem Religionem pro fabula habuisset, aut aliter plane locuturus fuisset. Addendum hic, quod idem Plutarchus in libello eleganti de Puerorum educatione agnoscat, naturali bonam, vel indolem etiam bonitati Numinis

esse tribuendam : Sane (inquit) *beatus*, *Dii*sque accep*tus* est, cui Deus ista omnia tribuit. Locutus est de tribus virtutibus, quas desideramus in eo, qui ad veræ Eruditionis & Sapientiæ gloriam grassari vult. In Cariolani Vita pag. m. 61. fatetur Deum singulari ratione diversis occasionibus Mentes hominum adficere, iisque adesse. Postquam enim laudasset Homerum, talia de *Dii*s sentientem, addit: aut enim a nostrarum causis actionum atque principiis tollenda prorsus divina sunt, aut quoniam alio modo opem adjumentumque ferunt hominibus? Nec enim *Dii* nobis corpus effingunt, nec ad res gerendas manus nobis & pedes componunt ac promovent, sed efficaces animi vires atque delectum, quibusdam primum imaginibus & cogitationibus excitant, aut contra avertunt ac reprimunt si suntque. Pag 821. contra Stoicos disputans, redarguit ipsos, quod asserant, bona corporis quidem a *Dii*s immortalibus hominibus concedi, non item virtutes, aliaque mentis Bona.

VII.

Quartum Argumentorum Genus, quo probamus Plutarchum Providentiam admisisse, petimus ex opinione, quam de Fato habuit: in Libello de Fato pag. 560. varias Fati definitiones ex Platone ut plurimum petitas, adfert, quæ quidem omnes non adeo perspicuae sunt; interim de hoc argumento ita loquitur Plutarchus, ut pateat, eum Fati nomine intellexisse Providam Dei circa mundum gubernandum curam, salva manente hominis libertate, quæ istam quidem gubernandi rationem sequitur, at ita, ut sponte*nis* actionibus suis adhuc relictus sit locus. Eum in finem Fatum confert, cum legibus civilibus, seu voluntate potius Imperantis, qui in genere aliquid vel

vel præcipit, vel vetat; legem illam obligacionem ad omnes actiones includere; observantiam autem, aut transgressionem ejus adscribendam esse homini, cuius pœnam aut præmium, a libera Mentis determinatione pendentem, proprie Deus non voluerit, nedum Fatum aliquod constituerit. *Est* (inquit) fatum simile legi civili; Primum enim si non omnia, tamen pleraque conditions certa mandat. Deinde quidem universa sua potentia complectitur, quæ ad Civitatem pertinent. Quorum utrumque quale sit agendum consideremus. Suo ordine civilis Lex de eo, qui rem fortiter gesserit, & de eo, qui ordinem deseruerit, verba facit, eodemque modo etiam de aliis: non tamen de certis personis, sed quæ universa sunt ea principe loco, consequenter ea, quæ sub iis continentur, proponit. Itaque legibus dicimus esse præceptum, ut ille vel iste ob rem præclare gloriam honore afficiatur, alius ob desertam aciem puniatur: scilicet quia lex facultate, & non expressis quidem verbis, sed tamen ita ut istos ea comprehendant, de iis sanxerit. Sicut Medicorum quoque & corporæ excentrum leges singularia in universalibus potestate inclusa proponunt. Ita naturæ etiam Lex universalia primarie ac præcipue, consequenter singularia instituit: ut ista fatalia sint quodammodo, hæc eorum fatis omnino adhærent sintque ut sic dicam Confatalia. - - Videamus nunc quid sit cum conditione ponit, quod ex Hypothesi Græcis dicitur: & tale esse fatum monuimus. Ponit ergo certa quadam conditione dicitur, quod non per se vel absolute, sed ad aliud relatum, eo posito ponitur ipsum, atque hac ratione judicatur, hoc illius esse consequens. Atqui talis est Adresteæ Sanctio. Quiunque animus Dei comes factus aliquid veri perspexerit, usque ad alteram circuitionem a suppicio fit immu-

mis; & si possit perpetuo id facere, perpetuo sit illæsus. Hoc & universe dictum est & cum conditione. - - Hæc ergo enunciatio, siquidem id notat, Fato omnia contineri, prorsus est concedenda, sive quis de rebus humana-nis & terrestribus, sive de cœlestibus velit intelligi. Atque hoc in præsentia, quod ad nostram attinet disputationem concessum esto. Sin, quod multo magis illæ vox præ se fert, Fatum non omnia, sed illud potissimum significat, quod Fati est consequens; non dicendum est omnia fieri secundum Fatum, ne si comprehendenderentur quidem fato. Non enim legitima sunt, neque juxta leges fiunt omnia, quæ legibus continentur. Nam & proditionem & ordinis desertionem, & adulterium, aliaque id genus multa leges complectuntur, quæ legitima esse nemo dixerit. - - Eodemque jure illa tantum fatalia censemus, & fato fieri dicemus, quæ consequuntur Caussas in divina dispositione Cauſarum antegressas. Hinc concluditur, omnia quæcumque fiunt, fato contineri; multa autem atque adeo pleraque antecedentibus Caussis effecta, non recte fato addici. Pag. 562. explicat quid sit possibile, impossibile, contingens, & necessarium. Hisce definitis sententiam tandem suam de Providentia & Fato ita concludit. Pag. 563. Est itaque Providentia suprema quidem & prima, primi Dei intelligentia, sive mavis voluntas benefica erga res omnes, qua primum singulæ divinæ r̄es omnino, optimè ac pulcherrime sunt ordinatæ. Secunda vero, secundorum est Deorum, qui per cœlum ingrediuntur, qua & mortalium res ordinate fiunt & singulorum generum permanfio atque Salus procuratur. Tertia non absurde dicetur Providentia atque procuratio Gemorum, qui circa terram collocati humanarum sunt Custodes inspectoresque actionum. Cum ergo triplex spectetur Providentia, quarum prima præcipue & potissimum sic

nomi-

nominatur : non verear dicere , tametsi hoc Philosopho-
 rum sententiis repugnans videri poterit , omnia fieri Fato
 & Providentia , non etiam natura . Sed quædam fieri
 secundum Providentiam , alia quidem secundum aliam ,
 quædam juxta fatum ; & fatum omnino subesse Pro-
 videntia , hanc Fato nequaquam . Sane , si recte
 capio mentem Plutarchi , non multum abit a
 modernorum Sententia de Fato . Ita enim de hoc
 argumento loquitur Cl. Scherlok de Providentia
 pag. 99. Editionis Gallicæ . Si par Fatalité on entend
 une resolution invariable & constante de la part de Dieu
 d'infliger des peines aux criminels , d'assurer des recom-
 penses les Gens de bien : & si la providence est pro-
 prement le Ministre , qui met en effet cette resolution ,
 nous admettons volontiers une pareille Fatalité : pour
 reduire en un mot , tout ce que nous venons de dire :
 le Gouvernement de Dieu dans tous les evenemens est si
 absolu , que rien ne peut arriver aux hommes que ce
 qui lui plait , ce qu'il determine , & ce qu'il ordonne
 pour ceux , & cela est nécessaire , pour que l'univers
 soit bien gouverné : ceci n'est point un destin aveugle ,
 mais un gouvernement sage & équitable . Non inqui-
 ram , utrum Plutarchus omnibus dubiis , quæ
 circa gravissimum & subtilissimum argumentum
 occurrunt , satisficerit nec ne ; hoc tantum dico ,
 quod , si sententiam ipsius de hoc argûmento ,
 quam hinc inde profert , in summam redigamus ,
 patere , Eum quidem omnia Providentia subesse
 confessum , at ita , ut liberas hominum actiones
 a necessitate omni exclusas esse existimarit ; Et
 certe hoc omnes , qui de hoc argûmento dispu-
 tant , videri volunt admittere ; quomodo autem
 id probent , diversam ingrediuntur viam . Ostendemus
 autem amplius ex Scriptis Plutarchi , ipsum

afferuisse libertatem seu liberum arbitrium, uti vocant, in homine admittendum esse. In Disputationibus contra Stoicos pag. 608. hanc assertiōnem propugnat. Pag. 549. ubi agit de exilio, rationes animum obfirmandi contra dolorem repetit, ex libertate nostra qua uti vel abutī possimus. Duobus enim (inquit) dolis, quæ fatalium eventuum plena Homerus in cœlo ait jacere; non Jupiter promis adsidet, ut aliis lenia & temperata, aliis sincera malorum exhibeat fluenta, sed nostrum unusquisque si sapimus, haurientes de bonis, quo mala temperemus, vitam facimus jucundiorē & tollerabiliōrem, cetera tanquam colis aut cribris intus manent atque inhærent optimis per foramina aut rima: ejectis: Idem fines sapientissimos in Universo admittit. Id non solum patet ex eo, quod Platonis Sententiam circa originem mundi, ejusque administrationem ubique probet; sed & quod omni data occasione agnoscat, sapienter omnia esse facta. Ita in Libello de Frigore pag. 538. prudentissime a Deo frigoris ac caloris vicissitudines atque vim temperatas esse ait. In Libello de Facie in ore Lunæ, probatur, Lunam terræ nostræ similem esse, argumentatur a finibus Dei. Etenim, (inquit) pag. 772. si nulla mundi pars præter naturam fuit adfecta, sed unum quodque ita jacet, ut natum est, nulla translatio nē nulla mutatione indigens, quibus ne initio quidem opus habuerit; miror quodnam munus sit Providentiæ, aut quid fecerit Pater ille & artificiosissimus Artifex Jupiter. Non enim in exercitu opus est scientia ordines instruendi, si sua sponte quivis militum novet suum locum, ordinem & stationem, quam accipere debeat & tueri, neque usus erit hortulanis, aut qui domos adificant, si ibi aqua ulro adfluat, plantis rigatione

rigatione indigentibus : heic lapides , ligna , lateres , naturalibus motionibus pro se in locum concinnitatemque desideratam coēunt . Sin est , ut hæc ratio palam tollat Providentiam , Deoque rerum dispositio & divisio convenit : quid mirum sic ordinatam esse & concinnatam naturam , ut heic ignis , ibi astra , rursumque heic terra , superius Luna sit collocata , arctiore rationis quam naturæ vinculo constricta ? Admisit insuper Plutarchus Genios quosdam , qui Deo in administratione Universi parent ; eorum autem Ministerio putavit opus esse , ne Deus arctius cum materia conjungeretur , quam necesse est , hinc de Oraculorum defectu pag . 266 . ita ait : *Quemadmodum igitur , si quis aërem , qui inter terram & Lunam est interjectus , subduceret , is Universi Unitatem ac coherentiam solveret vacuo in medio & nexus experte loco existente : Ita qui Geniorum gentem non admittunt , ii inter Deorum ac hominum res nullum relinquunt commercium , vim interpretem (ut Plato nominat) atque administram perimentes , aut profecto confundere nos omnia & conturbare cogunt , Deum in humanas res & affectiones conjicientes detrahentesque ad usus , quomodo Thessala Lunam deducere cœlo feruntur . Ubique præterea Plutarchus professus est , Deum auctorem mali esse non posse . In disputationibus contra Stoicos habitis , totus in eo est , ut probet , Stoicos Deum facere auctorem peccati , & contra ; hanc Sententiam longissime ab opinione sua remotam esse ait : ita de Stoicorum repugnantibus pag . 603. contra Chrysippum insurgit . At Chrysippus (inquit) ita reprehensiones has deridet , ut*

etiam de Jove Servatore, Genitore, & patre justitiae, aequitatis ac pacis in hanc sententiam scripsit libro de Diis tertio: Sicut autem Urbes Civium multitudine abundante colonias aliquo deducunt, ut se exonerent, aut bellum aliquod suscipiunt; ita Deus exitii occasiones suggesterit, citatque Euripidem & alios testes, qui dixerunt, bellum Trojanum a Diis fuisse commissum exhaustiæ gratia multitudinis hominum. Horum omitto alias absurditates &c. Illud considera eum Deo semper pulchras & ad humanitatem pertinentes tribuere appellationes: facta autem simul saeva barbarica galatica. - - Deiotaro Galatæ similem Deum Chrysippus facit, qui cum haberet complures filios, cum vellet uni Regnum domumque relinquere; ceteros omnes necavit. - - Levius est quod dixi, majus quod dicam. Nullum hominibus bellum oritur absque vicio, nam aut voluptatis studium, aut avaritia, aut ambitione, aut regnandi cupiditas bellum conflat. Ergo si bellorum, etiam peccatorum, auctor est Deus irritans & pervertens homines. Facile eslet unum alterumve in gratiam Stoicorum dicere; at nolumus hoc facere; prolixitatem evitaturi; conferatur nostra *Dissertatio de Fato Stoicorum* primo Tomo Musei Bremensis inserta & quæ contra τὸν Μανεῖλην Celeb. Buddeum in Museo nostro Helveticō de hoc arguento adduximus. Hoc unum patet, Plutarchum longe discedere ab eorum sententiis, qui Deo mala tribnant. Scio omnes, quibusunque tandem opinionibus addictos, ubi urgentur difficultates, quæ ex nexu systematis necessario sequi videntur, clamare, se detestari illam propositio-

positionem : Deus est auctor peccati : Quo jure
 s̄æpe id fiat , jam non quæram ; malunt tales di-
 ci , se contra Logicam potius , quam contra Deum
 peccasse. At ex antecedentibus patet , *Plutarchum*
 ita de hoc argumento loqui , ut quantum potest ,
 hominibus libertatem agendi vindicet. Hand igno-
 ro , futuros , qui putent , ipsum *Plutarchum* eti-
 am , siquidem opiniones ejus de Providentia urge-
 rentur , non elapsurum. At quis Philosophorum
 & Theologorum est , qui omnes scrupulos tolle-
 re possit ? Systema quod omnibus dubiis a *Baylio*
 motis ex aſſe ſatisfaciat , hačtenus repertum non
 eſt ; nec forte in hac rerum caligine ejusmodi ab
 ingeniis humanis effingetur. Viri prudentes du-
 dum , quæ hic cavenda , & in quibus ſubſiſten-
 dum monuerunt. Quicquid autem de eo fit , *Plu-*
tarchus non ſolum Deum auctorem mali eſſe non
 poſſe , contendit ; ſed ne ipſum quidem malum
 ad pulchritudinem , vel perfectionem totius ali-
 quid , quod ſtatuebant *Stoici* , conſerre poſſe aſſe-
 ruit. Ita contra *Stoicos* pag. 813. ſq. *Chrysippum*
 cum primis insurgit dicens : Sed quis de hoc que-
 ratur , memor eorum , que in ſecundo de natura
 ille ſcripsit , pronuntians haud inutiliter rebus uni-
 verſis malum extitiffe. Et meretur hæc res , ut
 Decretum illud ipſius verbis proponam ; quo intelli-
 gas qui Xenocratem & Speusippum incuſant , quia
 ſanitatem negaverint eſſe e cenu indifferentium ,
 neque diuitas de inutilium numero , ipſi quo loco
 vitiositatem ponant , & quid de ea loquantur. Ma-
 lum (inquit ,) ſuo termino a reliquis diſtinguitur
 accidentibus. Existit enim ipſum quodammodo ſe-

eundum naturæ rationem (Et ut sic dicam) non inutiliter respectu universarum rerum, alioquin ne bonum quidem poterat subsistere. Ergo Diis boni nihil est, quando nihil mali? Et cum Jupiter totam in se ipsum retexens materiam unicus fiet abolitis reliquis differentiis, bonum tunc nullum erit, quia nihil aderit mali? Enimvero Chorus concinere potest, nemine vitiose canente: Et corpus sanum est nullo membro ægrotante: Virtus autem absque vitio subsistere nequit? Sed nimirum sicut quorundam medicamentorum facultatibus virus serpentis aut fel hyænae admiscere oportet: Ita ad Socratis justitiam requirebatur necessario alicujus mali adjunctio, utpote malitia Meliti Et Cleonis petulantia ad Periclis probitatem. Sicut enim (Chrysippus) Comœdiæ inscriptioñes ferunt ridiculas, quæ pro se nullius pretii, toti tamen poëmati aliquid venustatis addunt; ita ipsum quidem pro se vitium vituperaveris, ad alias res inutile non est. Primum vitium Dei Providentia extitisse, sicut voluntate Poetæ malum Epigramma factum est, tantum absurdum habet, ut absurdius cogitari possit nihil. Nam hoc dato, qui magis Bonorum quam Malorum dæores erunt Dii? quomodo invisum erit flagitium Diis? quid habebimus quod male ominatis hisce dictis opponamus?

*Gaussam mortalibus creat aliquam Deus,
Cum familiam vult quandam adfligere funditus
In litem Superum quis tandem compulit istos?*

*Deinde malum Epigramma Comœdiam ornat, Et
ad finem consequendum juvat, Poeta spectatoribus
risum*

risum movere vel lepidum proponere aliquid cupiente. At patrius ille & supremus ac Justitiae Praeses Jupiter optimusque, ut eum Pindarus nominat, artifex non scilicet Drama aliquod magnum & varium multiplicive cognitioni serviens, mundum fabricans, sed Urbem Diis hominibusque communem, in qua una vitam exigerent justitia & virtute ducibus concorditer ac feliciter: quorsum ad pulcherrimum hunc finem opus habuit latronibus, homicidis, parricidis, tyrannis? Non enim jucundum Deo exordium aut elegans fuit vitiositas, quæ rebus humanis non facetias, aut risum, sed scurrilitatem, injustitiamque intulit, propter quæ ne somnium quidem decantata illius cum natura consensionis videre licet. Præterea inceptum illud Epigramma perexigua est comœdiæ particula, inque ea minimum plane locum occupat: ac neque abundant talia, neque eorum quæ recte facta videntur cuiquam officiunt, aut venustatem ejus corrumpunt. At vitiis repleta sunt omnia, totaque vita statim a primordio usque ad coronidem decorum non servans, aberrans a recto cursu conturbata, nullam partem habens puram aut reprehensionis immunitam, ut ipsi dicunt, omnium est Dramatum turpissimum & injucundissimum &c. Displicuit hæc responsio Plutarchi Illustri Leibnizio, qui postquam ad locum hunc Chæronensis provocasset, addit hæc verba; Theodicée pag. m. 339. Nous ne connaissons pas assez la nature de l'ancienne Comœdie, pour bien entendre ce passage de Chrysippe, mais puisque Plutarque demeure d'accord du fait, il y a lieu de croire, que cette comparaison n'étoit pas mauvaise. Plutarque répond prémierement, que le monde n'est pas comme une piece de re-création; mais c'est mal répondre. La comparaison consiste seulement dans ce point, une mauvaise partie peut rendre le tout meilleur. Il répond en deuxième lieu,

que

que ce mauvais endroit n'est qu'une petite partie de la Comœdie , au lieu que la vie humaine fourmille de maux ; cette reponse ne vaut rien non plus ; car il devoit considerer , que ce , que nous connoissons est aussi une tres petite partie de l'univers. Ut verum fatear , non ita comparata esse videtur responsio *Illustris Viri* , ut nihil cum aliqua veri specie opponere posset *Plutarchi* Defensor. *Plutarchus* non duas tantum , sed tres potissimum rationes contra Sententiam Chrysippi attulit. *Prima* est , posita veritate Sententiæ Chrysippi , sequi esse malum ; si enim Deus voluit optimum mundum , isque sine malo esse non potuit , sequitur Deum æque malum ac mundum fieri voluisse , quia mundus sine malo non fuisset perfectissimus : at hoc detrahit divinis virtutibus , & falsum esse videtur. Quod ita potuisset probare *Plutarchus* : Quicquid nullam involvit repugnantiam , id Deus facere potest ; at mundus ab imperfectione omni liber , res est , quæ nullam repugnantiam involvit , Ergo Deus talem facere potest. Rursus ; Deus non nisi optimum vult ; at mundus , ubi mala exulant omnia , optimus est ; ergo Deus talem vult. Minor propositio haud difficulter potuisset probari a *Plutarcho*. 2. *Ratio Plutarchi* est , quod mundus a Deo conditus non sit recreationis gratia , aut ut contemplationibus saltem delectationem aliquam adferret. Respondet *Ill. Vir* , comparationem tantum in eo positam , quod defectus in parte possit facere ad ornatum totius. At responderi posset , errorem in fabula commissum , aut ita necessario pertinere ad perfectionem totius Comœdiæ , ut sine eo , ad rectas leges fabulæ accommodata Comœdia dici non possit ; aut Poetam spectato-

rum

rum rationem habentem, ut risum & ineptum
 applausum excitaret, studio errorem commisso,
 aut denique ex ignorantia legum Comœdiæ hoc
 factum: At quocunque tandem sensu hæc ad
 Deum generis humani Conditorem transferas,
 impia esse videntur. Si prius: dicendum, Deum
 malum tam certo velle debuisse, quam certum
 est, sine vitio quodam Comœdiam esse non pos-
 se; neque etiam verum est, vitium aliquod aut
 hiatum quandam ad carminis leges, vel Comœ-
 diam necessario postulari. Omnia hic certis, &
 constantibus regulis dimetienda. Novimus Poe-
 tas, si exigua materia impetum refrænet, aut
 Deos $\alpha\piο\mu\nuχανη$ in scenam pertrahere, aut aliud
 quid immiscere; quod attentionem Auditorum
 alat. At nemo dicet, hæc ad comedиæ perfecti-
 onem necessario postulari: neque insuper dici
 potest, veri nominis Poetam, ut quibusdam ri-
 sum exprimeret, unice curare. Et si delectatio
 aliqua inde quærenda, potius ex re ipsa, id est
 totius comedиæ apta constitutione, quam vero
 errore quodam ridiculo, & ad naturam fabulæ
 haud pertinente, haurienda. At si vel maxime
 unius recreationis gratia aliquid proponat Comi-
 cus vel Poeta, quod gratum acceptumque Spe-
 ctatoribus; hæc tamen comparatio, mea opinio-
 ne, denuo ad Deum transferri non potest. Certe
 enim Deus voluptatis gratia mundum non condi-
 dit. (2.) Neque Deus, neque probi homines,
 malis cuiuscunque generis delectari possunt. (3.) In
 malo ipso, utcunque spectato, nulla potest esse
 delectatio, ornatus nullus. (4.) Deus etiam ho-
 minum malorum malis delectantium rationem
 nullam potest habere, multo minus tandem dici
 potest,

poteſt, Deum nesciviffe, quid ex condito mun-
do vel generis humani conſtitutione ſecuturum eſ-
ſet. III. Tandem respondit ad illam comparatio-
nem Chrysippi *Plutarchus* quod error ille, forte
in fabula commiſſus, pars tantum ſit exigua Co-
mœdiae; vitam autem humanam omnis Igeneris
malis coopertam eſſe. Cui objectioni occurrere
vult *Illustris Vir* eo argumento, quod mala exi-
guam Universi nobis cogniti partem occupent.
Responderi autem poteſt, nos judicare de iis,
quæ ſcimus, non de illis autem quæ ignota ſunt.
Omnium Seculorum experientia edocuit, rariſſi-
mos eſſe veræ pietatis cultores, malorum autem
innumerabilem turbam. Utrum in aliis mundi
hujus partibus v. gr. in *Planetis*, homines ſint
nobis meliores, ignoramus. Quod ſi tales ſint,
nondum tamen videre poſſumus, qua ratione tot
millia hominum pefſimorum, tot mala quibus
hic noſter Globus terreſtris ſcatet ad perfectionem
totius mundi aliquid confeſſe posſit. Cæterum
hæc non eo animo dico ut *Illustris Leibnizii* Decre-
tis, & ingenio, & Eruditioni insolitæ plane ali-
quid detrahām; nedum ut data opera, de hoc
argumento, de quo plus ſatis diſputatum eſt,
cum quoquam ferram contentionis reciprocem;
quid *Plutarchus* reponere duntaxat potuerit atten-
dere voluimus. Qui putant, *Magnum Virum*
per omnia ſatisfeciffere dubiis a *Baylio* motis, fru-
antur illa, qua gaudent luce; malumus nos
ēπειχεν. Patet ſaltem ex his, *Plutarchum* confeſ-
ſum eſſe, Deum nulla ratione mali poſſe eſſe
auctorem, quod nobis quidem hactenus ſuffi-
cit.

VIII.

Restat, ut inquiramus quid de Animæ post mortem statu statuerit *Plutarchus*. Atque hic primo quidem est attendendum quid de *natura Mentis nostræ* senserit. Lib. I. de plac. Philosoph. Cap. 3. Ubi Pythagoræ sententiam de *natura Mentis nostræ* proponit, eam scilicet esse Unitatem quandam, quia Mens quæ percipit, Unitatis in morem percipit, eidem sententiæ videtur astipulari. Vocat enim eam Sententiam *rationi consentaneam*. Pag. 485. agit de *virtute morali* veterumque Philosophorum opinionibus de ea, atque ait, eos in eo omnes consentire, quod virtus in illa parte rationis, quæ ratiocinatur, locum habeat. In eo (inquit) omnes consentiunt, quod virtutem partis animæ principis affectionem quandam & facultatem ratione partam, aut ipsam potius esse rationem sibi consentientem, firmam atque inexpugnabilem ponunt. Postea contendit, partem aliam rationis esse brutam, aliam rationalem, quæ Sententia etiam non multum remota est ab eorum opinione, qui tribus partibus hominem constare contendunt, aut qui saltem inter partes inferiores & superiores facultatum Mentis discrimen faciunt. Sufficit quod exinde pateat, *Plutar-chum*, id quod in nobis cogitat, atque ratiocinatur, a corpore distinxisse. Idem affirmat pag. 338. contra *Epicureos* disputans. At vero (inquit) quid potest absurdius fieri, quam cum duæ sint, e quibus homo componitur partes, corpus & anima, quarum quidem hæc principatum obtinet, corporis proprium quoddam, domesticum & naturæ conveniens esse bonum, nullum animæ? Sed eam desidentem in corpus habere conversos oculos, ejusque affectionibus arridere unaque voluptate & gaudio frui? Ipsam ab initio immobilem

mobilem omnisque affectionis vacuam nihil omnino habere, quod deligat, quod appetat, quo gaudeat? Aut enim oportuit eos simpliciter Sententiam suam revelantes hominem totum carneum facere, quod nonnulli audent animæ substantiam negantes; aut duas naturas diversas in nobis si relinquunt, proprium utriusque etiam relinquere bonum & malum familiare & alienum. Statum autem Mentium piarum post mortem eleganter describit de Iside & Osride pag. 375. Hominum autem animæ (inquit) quem habent cum Deo consortii usum, nisi quatenus Philosophiae adjumento veluti per somnum Intelligentia eum attingunt. At postquam solutæ migraverunt in purum, & visui atque perpessionibus non obnoxium: ibi tum earum ipse auctor est Deus ab ipso pendentium spectantiumque absque ulla satietate, & desiderantium ineffabilem hominibus pulchritudinem, cuius amore prisca fabula Isidem correptam ait, ea persequenda & potiunda implere res caducas omnibus pulchris atque bonis. Certe non multum abeunt hæc ab oraculorum sacrorum decretis. Utinam Vir doctissimus, disciplinam Christianorum inspexisset: neque enim dubito, quin magis tutam ad illa æternæ felicitatis templa perveniendi inventisset viam, de honore quo animæ Beatorum post mortem adficiuntur, supra jam ex Consolatione ad Apollonium locum adduximus. In Libello de Genio Socratis pag. 840. existimat, animos Beatorum hominum Genios fieri; animi autem (inquit) ortu liberati & vacantes postmodum a corpore, ut liberi prorsus emissi, Genii sunt, curam hominum gerentes, ut ait Hesiodus, & sicut Athletæ senectute eis vacationem artis largita, non omne tamen protinus abjiciunt studium & curam corporis; sed delectantur cum alios exerceri vident, exhortantur usque præsto adjunt; ita

confectis

confelis vitæ ærumnis animi ob præstantiam in Genios
versi , non plane despicient res humanas hominumque ra-
tiones & studia ; sed propitii iis , qui eundem finem af-
fectant , adjuvant eorum conatus ; incitantes & provehen-
tes , cum eos vident propinqua spe contendere ad finem
eumque jam attingere . Pag . 385 . non solum animas im-
mortales esse contra Epicurum contendit , sed & hanc
ipsam veritatem cum persuasione de Providentia
arctissime esse conjunctam . Una igitur (inquit)
eademque ratione & Providentia Dei & animæ huma-
næ permancio stabilitur : neque potest relinqui altero sub-
lato alterum . Ergo animæ post mortem extanti magis
probabile est vel præmia vel pœnas reddi , vitam enim
quasi certamen quoddam obit , & certamine peracto con-
sequitur quod meruit .

IX.

Atque hæc sunt quæ hinc inde ex Plutarchi li-
bris collegimus , ad defensionem Ipsius haud pa-
rum mea opinione facientia . Fateor me haud ne-
gligenter doctissimi Viri scripta evolventem , pau-
ca reperiisse , quæ offendere , aut impietatis eum
suspectum facere possent : Nec reticebo tamen ,
quæ mihi cognita sunt . In Libello de audiendis
Poetis pag . 12. ait , haud facile esse credenda ea ,
quæ Poetæ de Inferis docent , figmentis quam vero
similiora . Jam illæ (inquit) apud Inferos Portento-
rum fictiones & dispositiones , quæ terribilibus nomini-
bus spectra fabricantur ardentium fluminum , locorum
horribilium & terribilium suppliciorum , fere ab omni-
bus deprehenduntur esse fabulosæ admodum , & in qui-
bus tanquam alimentis venenum , ita mendacium fit
admixtum . Ex his quidam colligunt , eum pœ-
nas omnes , malis post mortem exspectandas ,

explosisse. At qui sine partium studio hæc legit, non solum vituperio dignum non putabit *Plutarchum*, sed potius nihil magis vero congruum esse, afferet; non negat *Plutarchus* pœnis impios post mortem iri adfectum; sed varios pœnarum, a Poëtis excogitatarum, modos ac rationes explodit, & quis sanæ mentis eum hac in parte culpabit? Sunt quidam, artis ratiocinandi, & veræ Theologiæ ignari, superstitione item & pictorum tabulis decepti, qui ad plebem terrendam & in officio continendam vix sibi satisfaciunt in enarrandis variarum pœnarum, quibus impii subjiciendi sint, generibus; quæ tamen nemini sanæ Mentis metum solent incutere; certe ita de hoc argumento saepe loquuntur, nonnulli ac si nudius demum tertius ex orco venissent, & oculis suis tragœdiam illam usurpassent. Præstaret sane, si quavis data occasione, virtutis præcellentiam atque vim ob oculos ponerent, eamque efficacissimis argumentis omnium ingenio attemperatis, commendarent; non nego aliquando etiam gravissimas illas pœnas, quæ manent homines pravis vitiis immersos, ob oculos hominibus esse ponendas. At nunquam res est ultra modum exaggeranda, aut fingendæ pœnæ, quæ nullibi sunt aut saltem nobis ignotæ. Plus semper valebit perspicua, gravis, & argumentis solidis superstructa argumentatio, quam terriculamentorum illorum repræsentatio. Hoc malum ADAUGENT aliquando *Pictores*, qui ut ultimi illius & decretorii Judicii, cuius S. Litteræ mentionem faciunt, aliquam exhibeant imaginem vel typum, nullos ponunt imaginationi limites, quas ipsas tamen formidolosas & tetras imagines aliquando Liberis suis parum

rum cauti & male sani Parentes spectandas exhibent, ad pietatem eos, ut putant fortissime hac ratione stimulaturi, quod tamen pietatis studio potius obest quam prodest. Cum enim veræ pietatis imaginem nondum animis suis fixerint, frustra terriculamenta illa proponuntur; quamprimum vero adolescent, atque rationem excolunt, pulchre deprehendunt, varias illas pœnarum imagines in Pictorum cerebro, non alibi, locum habere. Inde sæpe dubitare incipiunt de pœnarum ipsarum veritate; quid igitur mirum, si Viri prudentes ejusmodi fabulas proscribunt? Religio non opus habet mendaciis & figmentis. Satis præsidii in ejus divina indole reperitur. Provocant insuper, qui Plutarchum impietatis reum peragunt ad locum, qui extat pag. 165. de *Superstitione*, in quo ita Chæronensis: *Omnibus hominibus vitæ finis est mors: Superstitioni ne ea quidem: profert enim hæc suos terminos ultra vitæ exitum, metumque vita diurniorum facit, annexitque morti malorum cogitationem immortalium, etiam tum cum solvitur malis, ingredi se putans in mala nullum habitura finem.* Orci nescio cuius portæ aperiuntur profundæ & fluvii simul, ignis stygisque pandantur rivi, tenebræque obducuntur visis multis refertæ Simulacrorum adspectu terribilium ac voces horrendas emitentium, tum judices & carnifices hiatusque penetralia malis infinitis plena. At nec hic locus probat, Eum omnes pœnas malis post vitam irrogandas negasse, agit de homine supersticio, qui infinitas & varias pœnas, quas Poetæ fixerunt, metuit, non de homine prudente. At infinitas tamen illas pœnas fore inficiatur, ita est. Sed quibus rationibus ex solius rationis Decretis petitis probabitur, eas fore infinitas? Non

quæritur hic quid S. Litteræ de hoc argumento testentur, sed quid Ratio sola in examine hujus quæstionis valeat. At de hoc jam non agimus, non igitur sequitur: *Plutarchus pœnas illas, neque infinitas, neque ad mentem Poetarum descripas admisit; ergo nullas admisit, hinc Idem de animi tranquillitate pag. 421.* At qui animæ (inquit) naturam utcunque didicit, reputatque eam morte vel in meliorem vel saltem nibilo pejorem statum abire, is vacuitatem metus adversus mortem non exiguum habet ad tranquillitatem animi in via Viaticum. Videtur itaque existumasse *Plutarchus*, impios aliquas pœnas, sed facile tolerabiles experturos, atque vitam illam æruminosam aliqua ex parte loco pœnæ fore; certi nihil hoc de argumento tradi posse sine dubio creditit D. Vir.

Alii suspectum eum reddere volunt, ex eo, quod *Providentiam nimirum aperte negaverit: provocant ad locum de placit.* Philosoph. Lib. I. cap. 7. ubi ita: *Et Euripides Tragicus Poeta aperte quidem profiteri hanc sententiam non est ausus, metuens Ariopagitum Judicium; indicavit tamen hac ratione. Sisyphum introduxit, qui eam proferret, ipseque ei patrocinatus est.*

*Incondita olim vita fuit mortalium
Et belluina viribusque serviens.*

Legibus deinde positis, ait injustitiam esse repressam. Sed cum hæ aperta possent flagitia prohibere, multi autem occulte scelera perpetrarent, tum quendam callidum virum prodidisse, qui docuerit veritati tenebras mendacio offendendas, hominibusque persuadendum esse

Quod

*Quod sit perenni vita vicens aliquis Deus
Qui cernat ista & audiat atque intelligat.*

*Nugae enim Poetarum valeant una cum Callimacho cuius
hoc est.*

*Esse Deum si credis, & hoc te scire necesse est,
Nil non hunc etiam posse Deum facere.*

Non enim potest Deus omnia facere , aut faciat si est Deus nivem nigram , ignem frigidum , rectum eum qui sedet vel contra . Nam Plato etiam vocalis ille , cum diceret Deum se ipso usum exemplari condidisse mundum , nærias redolet priscæ antiquitatis obsoletas , becceselenas vetus Comœdia vocat . Quonodo enim finxit in se ipsum intuens , aut qui globosus est Deus & homine inferior . Certe si hæc esset genuina Plutarchi sententia , apertus esset Atheus . At præterquam quod omnibus aliis in locis in quibus hoc de argumento agit , contraria his sentiat , incertum plane est , utrum hæc sint ipsi tribuenda Plutarcho : Dudum enim Eruditi notatunt non omnia quæ in hoc libello reperiuntur Plutarcho adscribi posse . Sarcastice potius hominem Atheum ridere , quam suammetipse sententiam proferre videtur . Hinc statim in sequentibus *Anaxagoram* laudat , quod materiæ adjunxerit Mentem : de quo tamen supra aliquid nos dixisse recordamur . Meminit hujus objectionis Euripidi factæ Doctissimus Interpres , Josua Barnesius pag . 492 . atque monet , veteres jam de Auctore horum versuum dubitasse . At si vel maxime concederemus Plutarcho , Euripidem horum versuum auctorem esse , num inde jam sine ulteriore examine statuendum , ex animi sui

Sententia locutum *Euripidem?* Quis nescit τὸ πρεπὲν in ejusmodi locis esse observandum, nec omnes omnia decere? Decuit Sisyphum famosum *Prædonem* ita loqui, uti loquentem induxit Poeta, hinc etiam vetus Comicus *Xenon*, quem citat *Barnesius*, de *Uropiis*, e quorum numero erat Sisyphus ait: νανον τελος γενοιτο τοις Ωρωποις. πάντες τελωναι πάντες ἐσιν Ἀρταγές. Hinc Vir Doctissimus, Alb. Fabricius in notis ad *Sextum* recte ait: inquitum est velle Poetam pro Atheo atque impio habere, propter pauca quædam sub Impiorum persona in theatro proposita Sisyphi alicujus aut Bellerophontis, & non velle eum excusare vel defendere propter innumera ubique dicta pie & præclarissime. De hisce insuper versibus vindendus est Bayle voce *Critias* & Cl. Mosheimus ad *Cudworth*. Tom. II. pag. 797. uterque existimat, *Critiam* non esse auctorem horum versuum, sed *Euripidem*; rationes autem quas adduxerunt, omni exceptione majores non sunt. Interim si vel maxime *Euripidi* tribuantur; Atheismi tamen ideo postulari non posse Poetam vidit *Baylius* pag. 229. dicens. *Il auroit du* (de Petito loquitur) *alléguer que c'est assez la coutume d'Euripide d'emmener des personnages sur la scène qui debitent des Impietes.* Son *Bellerophon* invective le plus hardiment du monde contre la divine Providence, & conclut à la nier, vu les desordres qui se voient ~~sur~~ l'univers & l'oppression continue de l'innocence. Doctissimus vero Mosheimus Lib. cit. pag. 1175. sq. Poetam ab Impietatis crimine liberum existimat. Quod nos pluribus probavimus in dissertatione de *Theologia Euripidis*.

Neque prolixa refutatione mihi digna videtur objectio *Molinæi*, vel eo nomine *Plutarchum* accusantem,

santis ; quod nimis Superstitionem minus tollerabilem esse , quam Atheismum afferuerit. Vide quid breviter ad hanc objectionem responderint Cl. Fabricius Bibl. Gr. Lib. IV. & Buddeus de Superstitione & Atheismo ; ut ea taceam , quæ prolix de hoc argumento differuit Baylius , & qui contra ipsum ob hanc opinionem defensitatem insurrexerunt. Nemo non videt , ineptam plane esse hanc argumentationem : Hic vel ille credit Atheismum malum esse magis tolerabile quam Superstitionem ; Ergo ipse Atheismum defendit. Atque haec ad defendendum Plutarchum sufficere videntur. De vita ipsius , scriptisque , consulendus Clarissimus & Amicissimus noster Brukerus , Hist. Crit. Philosophiae , opere etatam laturo , Tom. II. pag. 178. seq.

T A N T U M.

*Corrigenda
in Dissertat. de Religione Plutarchi Part. XV.*

Pag. 283. lin. 16. adde: Inter Atheos & superstitiones.

Pag. 409. divitas; lege divitias.

Pag. 414. attendere; lege ostendere.

Pag. 416. lin. 8. hæc adde; quamdiu a corporibus
& affectionibus continentur, nihil cum Deo
confortii.

Ibid. pro voce Auctor; lege Ductor.